

акторов, проведена класифікація можливих джерел, представлена загальна характеристика особливостей і значимості їх окремих типів, видів і т. п.; здійснено нове прочитання уже відомих і введено в науковий оборот нові джерела по певним проблемам.

Ключевые слова: джерела, інституціоналізація, взаємодії, етнічні політичні актори, Австро-Угорщина, Галичина, Буковина.

The article investigates the sources for the study of institutional processes in the ethnic politics of Austria-Hungary concerning the rights and needs of ethnic political actors, processes, internal and external institutionalization of Ukrainian, Polish, Jewish, Romanian and German political actors in Galychyna and Bukovina. Characterize the state of the aggregate of the original sources to examine the policies of Vienna against ethnic political actors, a classification of possible sources, a common characteristic features and significance of their individual styles, types, etc., carried out a new interpretation of already known and put to scientific use new sources for specific issues.

Key words: sources, institutionalization, interactions, ethnic political actors, Austria-Hungary, Galychyna, Bukovina.

УДК 94(477.83.86)

ББК 63.3(4 Укр)52

Лілія Шологон

ПРОГРАМИ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО РУХУ ГАЛИЧИНИ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ ст.)

У статті зроблено аналіз програмних документів українських політичних партій Галичини кінця ХІХ – початку ХХ ст., які дозволяють з'ясувати погляди провідних політичних сил на шляхи розв'язання найважливіших проблем національно-культурного розвитку українців краю.

Ключові слова: політична партія, програма, освіта, культура, Галичина, національно-культурний рух.

Українці Галичини впродовж другої половини ХІХ – початку ХХ ст. доклали чимало зусиль для боротьби за свої національні й громадянські права. Неабияку роль у цьому процесі відігравали політичні партії, які у своїх програмних документах висували чимало вимог національно-культурного характеру. Вони є цінним джерельним матеріалом і дозволяють з'ясувати, зокрема, погляди найвпливовіших суб'єктів українського суспільно-політичного руху Галичини на вирішення нагальних проблем культурного й освітнього життя в краї. Тому, безперечно, заслуговують на увагу дослідника.

Обрана тема не залишилася поза увагою науковців. Вона зацікавила дослідників першої третини ХХ ст., зокрема І.Франка [26], М.Павлика [19], К.Левицького [11], Ю.Охримовича [16], які опублікували публіцистичні й науково-популярні розвідки про українські політичні партії та їхні політичні програми. Неабиякий внесок у дослідження зазначеної проблеми зробили як радянські вчені [4, 14], так і сучасні українські дослідники – О.Жерноклеєв [5], М.Кармазіна [8], М.Кугутяк [9], І.Михальський [13], А.Павко [17] та інші. Однак комплексного розв'язання вона ще не отримала в українській історіографії.

Метою статті є аналіз програм українських політичних партій Галичини кінця ХІХ – початку ХХ ст. для з'ясування поглядів різних політичних сил краю впродовж зазначеного часового проміжку на шляхи розв'язання найгостріших проблем національно-культурного розвитку.

На думку дослідника А.Павка, за ідеологією та світоглядними засадами українські політичні партії Східної Галичини можна розділити на такі основні групи: 1) соціалістичні (Русько-українська радикальна партія, Українська Соціал-демократична партія; 2) ліберальні (Народна Рада, Українська національно-демократична партія; 3) кон-

сервативні (Католицько-руський народний союз, Християнсько-суспільна партія); 4) реакційні (Руська народна партія) [18, с.123].

Створена в ході революції 1848 р. українська політична організація Головна Руська Рада своєю першою відозвою від 10 травня 1848 р. під назвою “Будьмо народом” задекларувала національну єдність усього українського народу, дала потужний імпульс до політичної, соціальної й культурної модернізації суспільства [9, с.5]. Вона першою висунула вимоги адміністративного поділу Галичини на західну та східну, запровадження української мови в державних установах та навчальних закладах Східної Галичини тощо [11, с.10].

Під впливом наддніпрянського громадівського руху галицькі українці з початку 60-х рр. приступили до творення народовських громад, основу яких склало молодше покоління галицької інтелігенції. Відстоюючи ідеї національної самобутності та єдності всього українського народу, народовці головне своє завдання вбачали в розвитку національної самосвідомості широких народних мас. Головним засобом до цього, на їхню думку, мав бути захист української мови, літератури, поширення освіти [9, с.6].

Поштовхом для створення першого політичного товариства “Руська рада” стала невдала спроба розпочатої відомим політичним діячем Юліаном Лаврівським 1869 року народовсько-польської угодової акції, що, з одного боку, наочно продемонструвала необхідність консолідації суспільства для ефективної протидії посиленню позицій поляків у Галичині, а з другого – викликала гострі дискусії й диференціацію національно-політичних сил. Згідно зі статутом товариства, який Галицьке намісництво затвердило 13 травня 1870 р., метою його діяльності був захист прав руського народу [3, арк.1]. Її досягнення передбачалося через обговорення на зібраннях актуальних проблем соціального й політичного життя, подання петицій, меморандумів до уряду, участь у виборчих кампаніях до Галицького сейму та австрійського парламенту, проведення просвітницької роботи серед руського народу тощо. 7 вересня 1870 р. головою товариства на перших загальних зборах був обраний Теофіл Павліков, а до його керівних органів увійшли виключно москвофіли [12, с.33]. У програмі діяльності “Руської ради”, прийнятій у лютому 1871 р., ішлося про прагнення добитися від владних структур належного виконання статті 19 Основного закону держави, що гарантувала народам Австро-Угорщини право на вільний розвиток національної культури і мови, використання останньої в навчальних закладах, урядових установах і громадському житті; скасування всіх законодавчих актів, що надавали особливі преференції польській мові в Східній Галичині, належного представництва українців у Крайовій шкільній раді тощо [3, арк.4].

На початку 80-х рр., зазнавши ряд поразок на виборах, народовці також перейшли до більш активних форм політичної діяльності (видання газет, організація вічевого руху), вершиною якої було утворення 24 жовтня 1885 р. першої народовської політичної організації “Народна рада”, організаторами й лідерами якої були Ю.Романчук, О.Огоновський, В.Нагірний, О.Стефанович, І.Белей, К.Левицький, О.Січинський, О.Барвінський, М.Бучинський [9, с.7].

“Народна рада”, хоч і проголосила себе політичним товариством, проте з погляду основних критеріальних ознак (наявність програмних засад, статуту, періодичність скликання загальних зборів організації), а також за характером своєї діяльності, впливом фактично була політичною партією [17, с.138].

У лютому 1888 р. на перших загальних зборах “Народної ради” О.Огоновський виголосив політичну програму галицьких українців, у якій товариство висловило прагнення рівності галицьких українців з іншими народами Австро-Угорської монархії, поряд з тим визнавало єдність усього українського народу незалежно від існуючих державних кордонів. Ці ідеї також були задекларовані в програмі “Народної ради” від

27 грудня 1892 р. У ній, зокрема, було записано: “Хочемо просвітою будити наш руський нарід до самосвідомості горожанської, помагати йому до дальшого розвою духовного і піддержувати почутте національне, – уважаючи нарід підставою нашої сили... Від правительства жадаємо конституційної оборони прав і інтересів народу руського...” [20, с.17–18]. Варто зазначити, що до 1899 р. вищевказані політичні товариства співпрацювали між собою. Так, 1897 р. напередодні виборів до австрійського парламенту вони створили спільний Руський крайовий виборчий комітет.

Першу українську політичну партію – Русько-українську радикальну партію (РУРП) – галицько-українські соціалісти заснували у Львові 5 жовтня 1890 р. Її лідерами стали І.Франко та М.Павлик, а друкованим органом – журнал “Народ”, що видавався за значної матеріальної підтримки прогресивних сил Східної України. Вона утворилась як результат опозиції до двох провідних течій у суспільно-політичному житті краю – москвофільської та народовської, які, починаючи з 1860-х рр., були найпопулярнішими серед українців Галичини [5, с.169; 10, с.55]. Незважаючи на те, що РУРП в основному орієнтувалася на вирішення найнагальніших соціально-економічних проблем українського селянства, питання національно-культурного характеру не залишилися поза увагою партійної програми, прийнятої на установчих зборах. Зокрема, у ній зазначалося: “Зваживши, що розвій має можливий тільки на ґрунті національним, русько-українська радикальна партія в справах національних змагати буде до піднесення почуття національної свідомості і солідарності в масах усього русько-українського народу, через літературу, збори, з’їзди, товариства, демонстрації, відчити, печать і т. і.” [22, с.12]. Також у програмі-максимум РУРП чимало місця було відведено організації освіти. Лідери політичної партії поставили собі за мету домогтися безкоштовного навчання у вищих, середніх і початкових школах держави, створення умов для здобуття належної освіти дітям із незаможних сімей, рівного доступу чоловіків і жінок до університетських та гімназійних закладів держави, збільшення видатків на народне шкільництво, включення до навчальних програм природничих і соціально-економічних дисциплін замість класичних мов тощо.

У грудні 1895 р. на IV з’їзді РУРП до партійної програми було включено постулат політичної незалежності України. Його було сформульовано таким чином: “... Заявляє русько-українська радикальна партія, що здійснення усіх її соціалістичних ідеалів можливе тільки при повній політичній самостійності русько-українського народу і повнім праві його рішати самому у всіх справах його дотикаючих” [23, с.130]. Також в оновленій програмі було замінено положення про автономію Галичини вимогою створення окремої національної адміністративної одиниці на українських землях Східної Галичини й Північної Буковини. Окрім цього, радикальна партія ставила перед собою завдання сприяти підвищенню національної свідомості всього українського народу, що мешкав на території Австро-Угорської та Російської монархій.

Вищевказані положення знайшли своє подальше пояснення в партійній програмі радикалів, прийнятій 1904 р. Провід РУРП домагався запровадження на українських територіях Галичини й Буковини української мови в державних установах, навчальних закладах, наукових інституціях, при цьому визнаючи право за національними меншинами на розвиток власної мови та культури [4, с.159].

Варто зазначити, що РУРП стала першою масовою національною партією європейського зразка, зуміла заручитися неабиякою симпатією серед населення краю, проте не мала вагомого представництва у віденському парламенті й галицькому сеймі, тому не могла активно відстоювати свої ідеї. Розкол у її лавах наприкінці 90-х рр. XIX ст. сприяв утворенню партій ліворадикального й центристського напрямів [17, с.139].

18 вересня 1899 р. за ініціативою лівого крила РУРП на конференції, скликаній у Львові, засновано Українську соціал-демократичну партію (УСДП) як складову частину австрійської соціал-демократії. У першому номері партійного видання “Воля” були

викладені основні ідейні засади діяльності новоствореного партійного осередку. Щодо вирішення питань національно-культурного розвитку українців Галичини, то в ній зазначалося, що УСДП виступала: “за піднесене освіти і культури серед народу...”, “доступ кожного до науки, до світла...”, “за автономію (самоуправу) народностей против автономії країв, за волю національну против національного гніту”. Найсміливіше прагнення української секції австрійської соціал-демократії – “... змагаємо до того, щоби цілий народ український виборов собі національну волю та самостійність політичну; наша ціль – вільна держава українського народу, українська республіка” [25, с.54–56; 1, арк.1].

Українські соціал-демократи не мали окремої партійної програми й організували свою діяльність на основі статутних і програмних документів Соціал-демократичної робітничої партії Австрії (далі – СДРПА). Проте, на сьомому з’їзді партії, що відбувся наприкінці вересня 1899 р. у Брюні за участю делегатів від національних осередків СДРПА (УСДП представляли М.Ганкевич і Р.Яросевич) було прийнято її національну програму. Суть Брюнської програми полягала в наданні народам Австро-Угорщини національно-територіальної автономії в її складі, де б усі найважливіші справи як політичного, економічного, так і культурного характеру, вирішували національні ради [5, с.206].

На восьмому з’їзді СДРПА, що проходив 2–6 вересня 1901 р. за участю п’ятьох українських соціал-демократів, на зміну старій партійній програмі, прийнятій ще в Гайнфельді 1889 р., було прийнято нову, де партія переглянула свої найрадикальніші марксистські ідеї й стала на шлях парламентаризму. Серед важливих вимог національно-культурного характеру, що знайшли своє відображення у Віденській програмі СДРПА, – забезпечення державою безоплатної обов’язкової початкової освіти та безкоштовне навчання здібних дітей у середніх і вищих навчальних закладах Австро-Угорщини [5, с.228–229].

УСДП не користувалася значно підтримкою серед населення Галичини. Зокрема, на виборах до австрійського парламенту 1911 р. лише один її представник (С.Вітик) здобув депутатський мандат. Керівництво партії на чолі з М.Ганкевичем і С.Вітиком виступало за тісну співпрацю з польською соціал-демократичною партією, яка повністю ігнорувала національні прагнення українського робітничого руху. Натомість “молоде крило партії”, яке представляли Ю.Бачинський, В.Левинський, В.Старосольський, закликала робітників, що належали до лав УСДП, домагатися врахування своїх національних прав. Конференція українських соціал-демократів у Львові 29 січня 1911 р. зафіксувала розкол у їхніх рядах [5, с.419]. Його вдалося подолати лише на початку березня 1914 р. на п’ятому з’їзді УСДП, серед рішень якого було спільне видання нового періодичного видання партії – газети “Праця”, до редакційного комітету якої ввійшли представники обох, раніше конкуруючих, течій [17, с.140].

Неабияке значення в суспільно-політичному русі Галичини кінця ХІХ – початку ХХ ст. відіграла Українська національно-демократична партія (УНДП), створена 26 грудня 1899 р. на зібранні представників політичного товариства “Народна рада”, “Комітету львівських русинів” та національно-демократичної фракції РУРП. Останні, зокрема Є.Левицький, В.Охримович, І.Франко, і стали ініціаторами її заснування. З перших днів діяльності новоствореної партії до її лав долучився видатний український учений М.Грушевський [9, с.12; 2, арк.3].

Уже 28 грудня 1899 р. у часописі “Діло” було опубліковано програму УНДП, у якій зазначалося, що “остаточною метою наших народних змагань є дійти до того, щоби цілий українсько-руський народ здобув собі культурну, економічну і політичну самостійність та з’єднався з часом в одноцільний національний організм...” [21, с.57]. Першим кроком на шляху цього була вимога створення окремого коронного краю на українських етнічних землях Галичини та Буковини, використання української мови в

роботі державних установ на її території, неухильне забезпечення громадянам Австро-Угорської монархії гарантованих конституцією демократичних прав, зокрема свободи слова, друку, громадських об'єднань тощо.

Чимало місця в політичній програмі УНДП було відведено освітнім перетворенням у краї. Зрештою, партія прагнула заснування українського університету у Львові, створення окремої Крайової шкільної ради в Східній Галичині, демократичного принципу формування окружних і повітових шкільних рад, домінуючий вплив на створення яких мали б представники українських громад та навчальних закладів; відкриття україномовних народних шкіл, реальних і класичних гімназій, учительських семінарій у всіх селах і містах, де була в цьому необхідність, запровадження української мови як обов'язкової в польських, румунських і німецьких навчальних закладах, що працювали на етнічних українських землях.

Неабияке значення в основоположному документі новоствореної партії відводилося зростанню національної свідомості як українців Австро-Угорщини, так і Наддніпрянщини. Зокрема, у програмі УНДП зазначалося: “Будемо змагати, щоби серед угорських русинів викликати подібний рух національний, який є між галицькими і буковинськими русинами, щоби загірті їх до плекання і уживання рідної мови... Будемо піддержувати, скріпляти та розвивати почуття національної єдності з російськими українцями та змагати до витворення разом з ними культурної цілісності” [21, с.58].

Прагнення лідерів УНДП, викладені в політичній платформі від 1899 р., суттєво не змінилися до початку Першої світової війни. Проте в новій програмі, прийнятій напередодні 1914 р., було дещо конкретизовано й деталізовано окремі положення попередньої. Так, щодо реформ у галузі шкільництва, то націонал-демократи домагалися поділу діючої в Галичині Крайової шкільної ради на два окремих, не залежних один від одного відділи – український і польський, яким мали підпорядковуватися відповідно українські й польські навчальні заклади, створення національних повітових та місцевих шкільних рад, суттєвого розширення повноважень останніх. “Взагалі наша партія стоїть за тим, щоби наші школи підлягали тільки нашим людям і щоби в наших школах учили тільки наші учителі”, – було записано в програмі УНДП [7, с.256]. Окрім вимог негайного відкриття українського університету у Львові, створення розгалуженої мережі україномовних середніх і початкових навчальних закладів, партійний провід висунув й інші, досить справедливі ідеї національно-культурного характеру: “Домагаємося в кінці, безоплатної науки у всіх публічних школах і публічної помочи від держави, краю, повіту і громади для улекшення науки убогим дітям в народних школах через достарчене їм поживи, одежи і шкільних книжок та шкільних знадобів (шкільного приладдя. – *Л.Ш.*), а се тому, щоби весь наш нарід став народом письменним і просвіченим” [7, с.256].

Варто зазначити, що УНДП упродовж досліджуваного періоду була найпопулярнішою українською партією, яка зуміла об'єднати навколо своїх ідей чимало національно свідомої інтелігенції, духовенства, частково селян і міщан. Її лідери зуміли створити розгалужену мережу партійних осередків і запровадили чіткий принцип вертикальної підпорядкованості. Про неабияку підтримку галичанами цього політичного об'єднання засвідчили вибори до крайового сейму 1913 р., на яких українські націонал-демократи здобули 23 мандати [17, с.143].

З виходом УНДП на політичну арену в основному завершився процес формування партійно-політичної системи українського суспільства в Галичині, характерною рисою якої була наявність впливової центристської національно-демократичної партії, двох лівих – Української радикальної партії й Української соціал-демократичної партії та однієї правої організації – Католицького русько-народного союзу (КРНС) [9, с.13].

Останню було створено на початку січня 1897 р. за ініціативи О.Барвінського, А.Вахнянина та інших. Незважаючи на те, що в партійній періодиці її лідери кваліфіку-

вали КРНС як політичне товариство, насправді, він став першою українською консервативною партією європейського зразка, яка об'єднала довкола себе переважно греко-католицьке духовенство, хоча й орієнтувалася на інші соціальні верстви краю. У статуті КРНС зазначалося, що основна його мета – “дбати про релігійно-моральні, народні і економічні справи руського народу в Галичині, особливо ж про справи руських селян і міщан, на основах католицьких” [17, с.144]. На основі цього політичного об'єднання 29 червня 1911 р. було засновано Християнсько-суспільний союз (ХСС), який очолив відомий у краї український політик-консерватор В.Барвінський. Основні програмні засади новоствореної партії були опубліковані на сторінках періодичного видання ХСС – часопису “Руслан”, де зазначалося, що партія визнає лише легальні, парламентські методи боротьби за національно-культурні та громадянські права в державі, вимагає реформ у всіх сферах життя суспільства й буде “добиватися повної рівноправності українців з усіма народами Австрійської держави на всіх полях прилюдного і державного життя” [15, с.2]. Незважаючи на те, що провідні українські політики як Галичини, так і Наддніпрянщини з недовірою ставилися до ХСС, звинувачували політичне об'єднання не лише в підтримці вузькостанових інтересів, але й в антидержавній політиці, партійні лідери, навіть відмовляючись брати участь у передвиборних кампаніях, закликали голосувати галичан виключно за українських кандидатів.

Окреме місце в українському політичному спектрі займав москвофільський рух, який 7 лютого 1900 р. на з'їзді представників політичного товариства “Руська Рада” оформився в Руську народну партію (РНП). Її засновниками й лідерами стали В.Давидяк, В.Дудикевич, І.Пелех та інші. Основні програмні засади були викладені на сторінках партійних часописів “Галичанин” та “Русское слово”, де новостворену партію було оголошено представником більшості “русского” населення Галичини. У них також зазначалося, що створення РНП мало неабияке значення для активізації просвітницької діяльності серед місцевого населення. Для цього передбачалося використовувати такі важливі засоби, як “общерусский языкъ и общерусская литература” [6, с.1]. Варто також зазначити, що РНП відкидала будь-які прояви національної свідомості українців, пропагувала ідею об'єднання з росіянами й орієнтувалася на світську та духовну інтелігенцію, селянство, що сповідувало консервативні ідеї. Загалом на початок ХХ ст. вона мала досить сильні позиції в суспільно-політичному житті краю. Про це свідчить і те, що провідний друкований орган партії – газета “Галичанин” – 1908 р. виходила тиражем у 2 500 примірників, тоді як часопис УНДП “Діло” мав 3 500 читачів, а періодичне видання ХСС – лише 400. Натомість інші політичні партії краю: ліві, праві, центристи – розцінювали її ідеологію як деструктивну, реакційну й антинаціональну та закликали українську громадськість ігнорувати політичну агітацію москвофілів [17, с.144].

Таким чином, аналіз партійних програм українських політичних партій Галичини кінця ХІХ – початку ХХ ст. дозволяє стверджувати, що впродовж цього періоду в краї сформувалися сильні політичні об'єднання, які зуміли поставити на порядок дня досить серйозні вимоги, у тому числі й національно-культурного характеру. Зокрема, РУРП, УСДП, УНДП заявили про прагнення українського народу до державної незалежності, соборності всіх його земель. Проте, працюючи в правовому полі Австро-Угорської держави та сповідуючи принципи парламентаризму, вони могли в найближчій перспективі розраховувати лише на створення окремої адміністративної одиниці на українських землях із широкими автономними правами. Ця вимога в різній формі також знайшла своє відображення в програмах згаданих партій. Окрім цього, РУРП та УНДП прагнули запровадження української мови в роботі державних установ, навчальних закладів різних рівнів, реформ у галузі культури, вільного національного розвитку всіх народів Австро-Угорщини. Дещо обережніших поглядів із цих питань дотримувалась УСДП, що працювала в рамках австрійської соціал-демократичної партії й користувалася загальнопартійними програмовими документами.

Варто зазначити, що найпрогресивніших позицій щодо національно-культурного розвитку українців Галичини дотримувалась УНДП, яка єдиною в партійній програмі висунула вимогу створення українського університету у Львові, реформування системи керівництва освітою в краї, поставила перед собою завдання працювати над зростанням національної свідомості українців, що мешкали як в Австро-Угорській, так і Російській імперіях. Натомість найбільш реакційні погляди на національно-культурний рух українців мала РНП, яка заперечувала самостійне існування української нації й пропагувала її культурну єдність із російським народом.

1. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України), ф. 146 Галицьке намісництво м. Львів, оп. 7, спр. 4759. Рапорт Львівської дирекції поліції по роботу конфедерації української фракції Соціал-демократичної партії. 20–21 вересня 1899 р., 3 арк.
2. ЦДІАЛ України, оп. 8, спр. 12. Донесення дирекції поліції у Львові про створення української національно-демократичної партії. 8 січня 1900 р., 6 арк.
3. Там само, ф. 196 Політичне товариство “Руська рада” м. Львів, оп. 1, спр. 1. Статут і програми перших установчих зборів та політичної діяльності товариства. 1870–1871, 5 арк.
4. Волянук М. Зв’язки російської соціал-демократії з прогресивними діячами Галичини (1894–1904 рр.) / М. Волянук // Український історичний журнал. – 1963. – № 3. – С. 38–48.
5. Жерноклеєв О. С. Національні секції австрійської соціал-демократії в Галичині й на Буковині (1890–1918 рр.) / О. С. Жерноклеєв. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2006. – 536 с.
6. Заявлення // Галичанин. – 1900. – 1 (13) лют. – С. 1.
7. З програми української національно-демократичної партії напередодні Першої світової війни // Історія української культури : зб. докум. і матеріалів / за ред. С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука. – К. : Вища школа, 2000. – С. 255–256.
8. Кармазіна М. С. Ідея державності в українській політичній думці (кінець XIX – початок XX ст.) / М. С. Кармазіна. – К., 1998. – 320 с.
9. Кугутяк М. Історія української націонал-демократії (1918–1929). Т. 1 / М. Кугутяк. – К. ; Івано-Франківськ : Плай, 2002. – 536 с.
10. Кугутяк М. Радикальна партія в Східній Галичині / М. Кугутяк // Український історичний журнал. – 1990. – № 10. – С. 55–63.
11. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914 рр.: на підставі споминів / К. Левицький. – Львів : З друкарні оо. Василян у Жовкві, 1926. – 736 с.
12. Мельник В. Утворення та організаційні засади діяльності політичного товариства “Руська Рада” (1870–1871) / В. Мельник // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Історія. – Івано-Франківськ, 2004. – Вип. VIII. – С. 30–40.
13. Михальський І. С. Джерела з історії українських політичних партій кінця XIX – початку XX ст. / І. С. Михальський. – Луганськ, 2003. – 380 с.
14. Осечинський В. Галичина під гнітом Австро-Угорщини в епоху імперіалізму / В. Осечинський. – Львів, 1954. – 320 с.
15. Основи, задачі і змагання “Християнсько-суспільного сторонництва” // Руслан. – 1912. – 23 лют. (7 берез.). – С. 1–2.
16. Охримович Ю. Розвиток української національно-політичної думки / Ю. Охримович. – Львів, 1922. – 87 с.
17. Павко А. До питання про формування партійно-політичної системи у Східній Галичині наприкінці XIX – початку XX ст. / А. Павко // Пам’ять століть. – 2000. – № 3. – С. 136–144.
18. Павко А. Теоретико-методологічні засади дослідження діяльності політичних партій та організацій в Україні наприкінці XIX – початку XX ст. / А. Павко // Український історичний журнал. – 2001. – № 4. – С. 112–125.
19. Павлик М. По поводу відносин між руською радикальною і польською соціал-демократичною партією / М. Павлик // Народ. – 1895. – Ч. 6.
20. Програма Народної Ради // Українська суспільно-політична думка в XX ст. Т. 1 / упоряд. Т. Гунчак, Р. Сокальник. – Мюнхен : Сучасність, 1983. – С. 17–18.
21. Програма національно-демократичного (народного) сторонництва // Українська суспільно-політична думка в XX ст. Т. 1 / упоряд. Т. Гунчак, Р. Сокальник. – Мюнхен : Сучасність, 1983. – С. 57–58.
22. Програма Русько-Української Радикальної партії // Українська суспільно-політична думка в XX ст. Т. 1. / упоряд. Т. Гунчак, Р. Сокальник. – Мюнхен : Сучасність, 1983. – С. 9–13.
23. Програма русько-української радикальної партії, прийнята на краєві з’їзді партійним у Львові 29 грудня 1895 // Отаман : Календар для народу на рік звичайний 1905. – Коломия, 1904. – С. 130–131.
24. Програма Української (русько-української) радикальної партії, що була прийнята в 1904 р. // Історія

- українських політичних партій. Кінець XIX ст. – 1917 р. : хрестоматія-посібник. Ч. 1 / упоряд.: Б. І. Корольов, І. С. Михальський. – К. : Вид-во європейського ун-ту, 2004. – С. 157–160.
25. Українська суспільно-політична думка в XX ст. Т. 1 / упоряд. Т. Гунчак, Р. Сокальник. – Мюнхен : Сучасність, 1983. – 510 с.
26. Франко І. До історії соціалістичного руху / І. Франко // Літературно-науковий вісник. – 1904. – Т. 25, кн. 7. – С. 134–152.

В статье сделано анализ программных документов украинских политических партий Галичины конца XIX – начала XX века, которые дают возможность выяснить взгляды главных политических сил на способы разрешения наиболее важных проблем национально-культурного развития украинцев края.

Ключевые слова: политическая партия, программа, образование, культура, Галичина, национально-культурное движение.

The article analyses the programmatic documents of the Ukrainians political parties in Galychyna at the end of the 19th – the beginning of 20th centuries. They allow to find out opinions leading political powers to the ways of unbinding the most important problems of national cultural development of Ukrainians of the region.

Key words: political party, programme, education, culture, Galychyna, national and cultural movement.

УДК 930.2: 94 (477.8)

ББК 63.01

Галина Стефанюк, Ірина Галайчук

ДЖЕРЕЛА ДО ВИВЧЕННЯ ПОВСЯКДЕННЯ СХІДНОГАЛИЦЬКОГО СОЦІУМУ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У статті зроблено класифікацію джерельної бази, проаналізовано документальні матеріали архівних установ, охарактеризовано спогади учасників та очевидців подій Другої світової війни.

Ключові слова: архів, документи, мемуари, соціум, Друга світова війна, нацистська окупація.

Повноцінна джерельна база історичних досліджень є основною запорукою розвитку історичної науки. Однією з основ розбудови України є ґрунтовне переосмислення історичного шляху українського народу, тривалий час розділеного чужоземними державами. Це стосується й становища галицького суспільства в період Другої світової війни. Заідеологізованість радянської історичної науки, засекреченість значної частини архівних документів, публікація лише вигідних для радянського режиму джерельних матеріалів не дозволяли об'єктивно висвітлити цю проблему, тому після проголошення незалежності нашої держави актуальним стало об'єктивне вивчення історії України та її окремих регіонів, зокрема Галичини.

Джерелами до вивчення повсякденного життя галицького українства в роки Другої світової війни є насамперед архівні документи, матеріали, опубліковані в збірниках документів, тогочасна преса, спогади й мемуари українських громадсько-політичних діячів, свідчення очевидців.

Східногалицьке населення в роки німецької окупації перебувало в складі створеного в серпні 1941 р. на території Львівської, Дрогобицької, Станіславської й Тернопільської областей дистрикту Галичина, який входив до польського Генерального Губернаторства. Відповідно, у складі документів “окупаційних фондів” відображені специфічні особливості цієї зони нацистської окупації. Варто відмітити, що відсутність у фондах архівних установ документів, які б висвітлювали всі сфери життєдіяльності суспільства, пояснюється тим, що в архіви потрапило далеко не все, а тільки те, що вдалося зібрати по “гарячих” слідах, оскільки перед відступом окупантів чимало документів знищувалося.

Серед матеріалів Державного архіву Івано-Франківської області окуповану територію представляють документи нечисленних фондів місцевих органів окупаційної адміністрації – повітових комісаріатів (2 фонди) і місцевого самоврядування (2 фонди